

decade of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century. The results of the research can be used to form a national strategy for European integration, foreign policy of Ukraine and for educational materials, manuals.

Key words: Ukraine, Poland, European integration, public support.

Стаття надійшла до редколегії
11.07.2017 р.

УДК 338.48:379.85(450)

**Віктор Патійчук,
Оксана Лукашук**

Основні православні релігійно-паломницькі центри Італії

Досліджено основні православні релігійно-паломницькі центри Італії. Узагальнено поняття релігійно-паломницького центру. Проаналізовано значення релігійно-паломницького туризму для розвитку економіки цієї держави. Розглянуто поширення основних міжнародних релігійно-паломницьких центрів на території країни та описано їх головні святині. Вивчено територіальні відмінності в розміщенні сакральних паломницьких центрів Італії. Виділено основні релігійно-паломницькі регіони країни та їх ключові територіально-паломницькі центри. Розкрито відмінності щодо забезпечення релігійно-паломницьких турів у православ'ї та католицизмі. Узагальнено головні проблеми та вказано на перспективи розвитку релігійно-паломницького туризму в Італії.

Ключові слова: релігійно-паломницький туризм, сакральні об'єкти, паломництво, релігійно-паломницький центр, релігійно-паломницький тур, Італія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Релігійно-паломницький туризм стає все більш популярнішим у європейських країнах як у кількісному, так і просторовому виразі. Італія є однією із тих держав Європи, де функціонує законодавча підтримка релігійно-паломницького туризму. адже на її території

© Патійчук В., Лукашук О., 2017

сконцентровані значні паломницько-туристичні ресурси, як наприклад, теократична держава Ватикан, яка розташовується в її столиці - м. Римі. Крім того, практично на всій території цієї європейської країни розміщуються всесвітньовідомі релігійно-паломницькі центри із значною концентрацією культурно-сакральних об'єктів у них. Для українського туристичного ринку доцільним є вивчення діяльності релігійно-паломницьких центрів Італії та їх туристично-паломницьких служб, що й зумовило вибір тематики написання цієї наукової публікації.

Мета та основні завдання дослідження. Головною метою статті є вивчення основних православних релігійно-паломницьких центрів Італії. Основними завданнями цієї публікації є характеристика основних християнських релігійно-паломницьких центрів Італії, а також аналіз їх головних сакральних-культурних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Питаннями проблематики релігійно-паломницького туризму займаються багато науковців як зарубіжних (А. Александрова, В. Гаворескі, А. Джаковскі, П. Пучков, В. Сенін, Т. Тодер Т. Христов, А. Яцковскі та ін.), так й українських (О. Бейдик, Т. Божук, І. Винниченко, С. Дубчак, Ю. Кадацька, І. Козьменко, Р. Кравчук, С. Кузик, І. Лошенко, О. Любіцева, І. Мініч, В. Мусієнко, Т. Ореховська, Ю. Скорчено, В. Шинкарець та ін.). В основному їх праці присвячені класифікації рекреаційно-туристичних ресурсів та вивченню ролі культурно-сакральних об'єктів як чинника у розвитку туризму, а також багато публікацій стосується особливостей розвитку паломництва в Україні як на локальному, так і регіональному рівнях. Проте праць, які були б присвячені міжнародному туристично-паломницькому рівню, а також характеристиці закордонних сакральних-паломницьких центрів, окрім Росії та Ізраїлю, фактично не існує. Тому дослідження основних релігійно-паломницьких центрів Італії як міжнародного центру православного релігійно-паломницького туризму є актуальним та має практичну цінність.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Релігійно-паломницький цент - сукупність сакральних-паломницьких об'єктів, що притягують до себе значні потоки

паломників. Слід розрізняти функціональну та територіальну таксономію релігійно-паломницьких центрів. Наприклад, місцеві релігійно-паломницькі центри обслуговують культурно-духовні потреби паломників локального рівня. Регіональні - виконують функції паломницького обслуговування для прочан внутрідержавного рівня, а також інколи сусідніх територій. Світові релігійно-паломницькі центри притягують до себе масові потоки іноземних паломників [7]. Вони виконують роль міжнародних культурно-паломницьких центрів, нерідко поєднуючи своєрідну релігійну спеціалізацію з функціями адміністративного, промислового, культурного й туристичного центрів країни або регіону. Крім того, в таких центрах існують об'єкти релігійного поклоніння національного та місцевого значення. Святі місця світового та релігійного значення є чинником формування міжнародних паломницьких потоків, а святині локального та місцевого значення створюють переважно внутрішні паломницькі потоки [9].

За геопросторовою ознакою релігійно-паломницькі центри, як і самі тури, можна поділити на локальні, регіональні і світові (міжнародні). Локальним релігійно-паломницьким турам зазвичай притаманні одноденні подорожі, регіональним - короткотривалі, а міжнародним - тривалі та довготривалі [8].

Науковці виділяють два основних функціональних види релігійно-паломницького туризму: власне паломницький туризм - це сукупність подорожей із релігійно-духовними цілями та релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості. Основними причинами для звершення паломництва можуть бути різноманітні чинники - від звершення таїнств та зцілення душевних і тілесних недуг до - пересічної цікавості та задоволення культурно-пізнавальної мети [9].

За оцінками експертів, в Італії добре сформована та організована система прийому туристів, яка здатна одночасно прийняти майже 4 млн гостей [1]. Туризм має велике значення для економіки країни, що за оцінками експертів, щорічно становить приблизно 12 % від сукупного доходу в бюджет країни. За даними Всесвітньої туристської організації, Італія посідає 4 місце в світі за розвитком туризму та 3-є в ЄС - після Іспанії та Франції. На частку

Італії припадає 5,6 % світового туристичного ринку [10]. За оцінками фахівців, щорічно цю європейською державу відвідають майже 45 млн осіб із туристичною метою, із них третина - це ті, що відвідують релігійно-паломницькі центри країни [3]. Доходи від релігійного туризму в країні, за неофіційними даними, складають 35 % від загальної кількості надходжень від туризму в країні, що є досить суттєвим чинником і стимулом саме для розвитку такого виду туристичної діяльності в цій державі [6]. В країні функціонують різноманітні структурні підрозділи як державного, так і приватного сектору для обслуговування іноземних гостей, включаючи паломників. Так, у державі існує ціла туристичних підрозділів та об'єктів ресторанно-готельного типу, а також транспортних служб, які надають послуги з обслуговування релігійних туристів. Проте, як свідчить практика, паломники є невибагливими до умов проживання та перебування під час проведення релігійно-паломницьких турів і найчастіше потребують недорогого житла та спрощеної системи обслуговування та спеціального харчування [9]. За оцінками фахівців, Італію найбільше відвідають туристи з Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії та Іспанії, а також з інших країн Європи, США, Канади та Латинської Америки (останні в основному з релігійними цілями) [13].

Досить значущим релігійно-паломницьким регіоном Італії є Північний, який включає в себе такі області: Валле-д'Аоста, П'ємонт, Ломбардія, Трентіно-Альто-Адідже, Венеція, Фріулі-Венеція-Джулія, Лігурія, Емілія-Романья. До основних релігійно-паломницьких центрів регіону належать міста Турин, де зберігається плащаниця Ісуса Христа; Падуя - тут перебувають мощі апостола Луки та чудотворна ікона Пресвятої Богородиці, яка була ним написана; Мілан - почитають нетлінні мощі покровителя цього міста Амвросія Медіоланського та мучениці Наталії, а також у кафедральному соборі цього міста знаходиться відома фреска Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря»; Монтекатіні-Терме, де перебуває голова великомучениці Варвари. Місто Прато славиться великою християнською святинею - частиною Чесного Пояса Пресвятої Богородиці. В м. Ортона у кафедральному соборі перебувають мощі апостола Фоми, а в м. Амальфі — частина мощей апостола Андрія Первозданного, а у Венеції в соборі «Сан-Марко» почитає чесна

голова апостола Марка - небесного патрона цього міста, а також у ньому знаходяться моці святителя Іоанна Милостивого та святого праведного пророка Захарії. В місті Лорето у XIII ст. хрестоносцями був перевезений зі Святої Землі Дім Пресвятої Богородиці, в якому Вона отримала від Архангела Гавриїла благу звістку про народження Спасителя. У Болоньї знаходиться унікальна базиліка із шести церков на честь Божої Матері «Деї Серві» з її чудотворною іконою «Семистрільна». Місто Генуя славиться наявністю в ньому Нерукотворного Образа Ісуса Христа та чашею зі святою Його Кров'ю, а також релікварієм, де зберігається багато частин мощей святих та волосся Богородиці. В місті Манопелло розміщується Сантуарій Нерукотворного Спаса Господнього, де знаходиться «Плат Вероніки» - частина тканини із нерукотворним зображенням Спасителя у терновому вінці [7].

Важливим релігійно-паломницьким регіоном країни є Центрально-Західний (області Тоскана, Умбрія, Лаціо, Кампанія, а також острови Сицилія та Сардинія), який включає в себе такі відомі релігійно-паломницькі центри як міста Рим, Флоренція, Перуджа, Неаполь, Салерна, Терні та інші відомі сакральні-культурні центри. На території Риму знаходиться теократично-чернеча держава Ватикан, яка є організаційно-керівним центром католиків усього світу. На її території знаходиться один із найвідоміших християнських сакральних об'єктів - собор Святого апостола Петра, де поживають його святі моці, а також зберігається спис Лонгіна та моці святої рівноапостольної Марії Магдалини та багато інших святинь. У м. Римі, на т. зв. Остийській дорозі розташований собор святого апостола Павла, де покояться його святі моці та вериги. Тут же в монастирі «На трьох фонтанах» була відтята його голова. Всесвітню славу мають катакомби святого Каліста, де перехувалися перші християни і вони стали місцем їх погребіння, а також Колізей, де відбувалися бої гладіаторів і римські язичники масово знищували перших християн. На Капітолійських пагорбах Риму знаходиться церква, де поживають моці святої рівноапостольної цариці Олени, а на Авентійському пагорбі міста розташована церква святого Олексія Чоловіка Божого, де поживають його нетлінні чудотворні моці. В урочищі Гаєта («Тріснута гора») знаходиться монастир Хресних Страждань Спасителя «Віа Кручі» із

реконструкцією Хресного Шляху. Відомим паломницьким об'єктом Риму є собор Божої Матері «Велика» із яслами Богонемовляти, які були привезені хрестоносцями з Віфлеєму та церква Чесного Хреста Господнього із багатьма частинами Животворящого Хреста Господнього та цвяхами й частиною Тернового Вінця Спасителя. В одному з соборів Риму зберігаються «Святі Сходинки», якими Ісус Христос піднімався на суд до Пілата. У базиліці священномученика Кипріяна та святої мучениці Іустини знаходяться мощі їх небесних покровителів, а церкві святого мученика Воніфатія перебувають його нетлінні мощі [7].

Місто Флоренція є всесвітньовідомим завдяки собору Божої Матері «дель Фьори» - найбільшій за площею католицької споруди у світі, де перебувають мощі святого Зіновія Флорентійського та частина голови святителя Іоанна Златоустого. У церкві святого Іоанна Предтечі цього міста знаходиться барельєф «Ворота Раю» - шедевр сакрального італійського мистецтва скульптора Гіберті. В місті розташована базиліка святителя Амвросія Медіоланського з часткою його мощей і реліквією Крові Господньої. Важливим релігійно-паломницьким центром Центрально-Західної Італії є місто Неаполь. Основною святинею міста є кафедральний собор святого Януарія - одне з семи чудес християнського світу, де перебуває чудодійна кров цього мученика, які двічі на рік у дні його пам'яті закипає у скляних резервуарах. У місті знаходяться мощі святих безсребреників та чудотворців Кіра та Іоанна та інші святині, які становлять значний паломницький інтерес для паломників-християн. У м. Салерно перебувають мощі святого апостола Матфея та інші святині цього паломницького регіону країни.

Південно-Східний паломницький регіон Італії представлений областями Марке, Абруцці, Молізе, Апулія, Базиліката, Калабрія. Він представлений такими релігійно-паломницькими центрами як міста Анкона (тут у центральній базиліці міста покояться мощі святого Кирика), м. Ланчано (де в Сантуарії Євхаристичного Чуда «Сан-Легонцій» з VIII ст. знаходиться кришталева чаша із святими Дарами Тіла Господнього). На Південному Сході Італії знаходиться один із найбільших світових християнських паломницьких центрів святинь - м. Барі, де в базиліці святого Миколая зберігаються його святі мощі.

Можна з упевненістю стверджувати, що в Італії є значна кількість православних релігійно-паломницьких центрів, що викликають культурно-духовний інтерес. Вона постійно стимулює збільшення чисельності паломників з різних країн світу, у тому числі й Центрально-Східної Європи. Тому релігійно-паломницький туризм в Італії має значні подальші перспективи. Сучасна економіка цієї європейської держави є однією з найрозвинутіших у країнах ЄС, а також рівень життя італійського населення в цілому є порівняно високим не тільки у Європі, але й світі зокрема, тому послуги на туристичне обслуговування, включаючи паломницьке, в цій країні є досить високими. За офіційною статистикою, середня ціна паломницького туру тривалістю 5-10 днів в Італії для однієї особи, без візової підтримки та разовим харчуванням й проживанням у недорогих готелях, становить приблизно 1000 євро, що не завжди є платоспроможним для більшості туристів із менш заможних держав [1; 3; 4; 5; 6; 10; 13]. Тому туроператорам, які працюють на туристично-паломницькому ринку країн Центрально-Східної Європи та інших регіонів світу із меншими доходами населення, слід враховувати ціну на організацію та проведення релігійно-паломницьких турів. Тобто існують певні проблеми щодо забезпечення проведення православних паломницьких турів у цю європейську країну, які зокрема стосуються підвищеної вартості таких паломницьких турів, що не завжди є прийнятним для українського туристичного ринку та матеріальної спроможності населення значної частини постсоціалістичних країн, які переважно сповідують православ'я (Болгарії, Румунії, Молдови, Грузії, Сербії та ін.) [7]. Окрім того, у католицьких церквах, на відміну від православних, в яких паломникам можуть спеціально відкривати храми і допускати до святинь у них для поклоніння в будь-який час, тоді як у католиків діє чітка система строгих графіків відвідування святинь, які досить часто не експозиціонуються (не виставляються або не піддаються огляду) одночасно, а тільки по окремоті. Відмінності спостерігаються й в деяких догматичних питаннях віросповідання та літургійно-календарних подіях Східної та Західної християнських церков, які пов'язані з невідповідностями у проведенні богослужінь (наприклад, у православних літургія служиться від 00.00 годин ночі - до 12.00 дня, а у католиків вона

може відбуватися протягом усієї доби). Наявні відмінності у датах святкування спільних релігійних свят через відмінності у юліанському (православному) та григоріанському (католицькому) календарях, а також у специфіці поклоніння святиням (у католиків, на відміну від православних, не прийнято цілувати святині та торкатися до них простим вірянам) тощо.

Великий вплив паломників і туристів в Італії має й багато негативних наслідків: значне забруднення пляжів та вулиць стародавніх міст; з'явилася загроза збереження творів мистецтва; збільшилася кількість дрібних злочинів та правопорушень на вулиці й в громадських місцях; зросла чисельність ісламських мігрантів та мусульманських кварталів у регіонах країни (особливо після «арабської весни» 2010-2013 рр., а також постійно прибувають біженці з Сирії та інших територій, де тривають бойові дії); збільшилася чисельність концентрації населення в промислово-розвинутих містах Півночі та Центру країни, а також зросла загроза терористичних актів тощо [7].

У 2013 р. уряд Італії презентував стратегічний план розвитку туристичного сектору країни до 2020 р. Згідно останнього, доходи державного бюджету від туризму мають зрости на 30 млрд. євро (зі 134 до 164 млрд.), а число зайнятих у туризмі повинно збільшитися на 500 тис. осіб, (з 2,2 до 2,7 млн.) [2]. Потреба в такій програмі виникла через падіння турпотоку в країну, який за останні 20 років значно поступається Франції та Іспанії. За оцінками експертів, що були опубліковані в *The Wall Street Journal*, кількість готельних номерів в Італії удвічі перевищує відповідний показник Іспанії, а за наповненістю італійські готелі - вдвічі поступаються іспанським. Тому головною метою урядової програми є привабити в країну якомога більше іноземних туристів, створивши вигідні умови для відвідання не лише «міст-музеїв» (Риму, Флоренції та Венеції), а й інших регіонів країни.

На думку фахівців, основними проблемами, які перешкоджають успішному розвитку сучасного італійського турпродукту є: роздрібненість і локалізація турбізнесу в регіонах через брак ефективної централізованої координації; невміння (і небажання) розвивати нові туристичні пропозиції; недостатньо розвинута інфраструктура; нестача добре підготовлених

туристичних кадрів і гідів-перекладачів, зокрема; труднощі із залученням міжнародних інвестицій, передусім через недостатньо налагоджену адміністративну систему й надмірну бюрократизацію процесу. Для подолання цих проблем і розвитку туристичної галузі урядова програма містить 61 пропозицію щодо удосконалення та оптимізації туристичного сектора економіки країни, включаючи заходи та систему засобів стимулювання й підвищення ролі релігійно-паломницького туризму. Термін реалізації запропонованих дій становлять від 3 місяців до 5-7 років, включно до 2020 р.

Згідно запропонованої італійським урядом програми, в країні намічається: посилити роль міністерства туризму як основного відомства для координації всіх регіонів країни; відродити Національне агентство туризму Італії; провести модернізацію основних об'єктів галузі; створити нові факультети у вищих навчальних закладах та курси підвищення кваліфікації для персоналу, зайнятого в туристичному бізнесі; запровадити податкові пільги та спростити бюрократичні правила для залучення міжнародних інвестицій [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, Італія є одним із найбільших центрів релігійно-паломницького туризму в Європі та світі. Вплив релігійного туризму на економіку цієї країни є суттєвим. Щорічно в Італію з туристично-релігійною метою прибуває значна кількість іноземних туристів, для обслуговування яких функціонує ціла система надання різнопланових туристично-обслуговуючих послуг. Головними релігійно-паломницькими регіонами країни є Північний, Центральний-Західний та Південно-Східний. Найбільш відомими релігійно-паломницькими центрами країни, які виконують світові туристично-релігійні функції є міста Рим (Ватикан), Турин, Мілан, Венеція, Флоренція, Падуя, Неаполь, Болонья, Манопелло, Ортона, Генуя, Ланчано, Салерно, Барі та інші сакральні-туристичні дестинації. Досвід розвитку паломницького туризму в Італії є корисним для України і потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Акордтур : Італія всі тури [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.akkord-toiir.com.ua/store.php/category_iaУЮОб/Іаші_iaУІ_1/Іапє/иа.
2. Італія розвиватиме туризм, щоб наздогнати Францію й Іспанію [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.gipr.gov.uk/2013/01/27/italya-rozvl-atyme-turizm-schob-nazdormatv-frantsiyu-j-Ібрашуи/>
3. Как совершить паломничество в Италию [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://kovceg.ru/foreign/italy>.
4. Паломництво до православних святинь Італії [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://prihit.in.ua/>.
5. Паломницькі тури в Італії [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.tourism.gov.it/>.
6. Паломничество в Италию [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.bel-orientir.ru/tours/detail/it-p.html>.
7. Патійчук В. О. Італія як міжнародний центр православного релігійно-паломницького туризму / В. О. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. - Луцьк : Вежа, - 2016. - ? 15 (340). - С. 86-93.
8. Патійчук В. О. Специфіка класифікації релігійно-паломницьких турів / В. О. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. - Луцьк : Вежа, -2015. - ? 14 (315). - С. 36^8.
9. Патійчук В. Функціональні особливості організації релігійно-паломницького туризму / В. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. - Луцьк : Вежа, - 2015. - ? 15 (316). - С. 33—45.
10. Пілігрим : Паломництво до православних святинь Італії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pilgrims.in.ua/>.
11. Прокопенко Т. Экономико-географический и исторический аспекты развития религиозного туризма / Т. Прокопенко [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/cont/30171.html>.
12. Релігійний туризм стає популярнішим у світі [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-гецвдпії.
13. Туризм в Італії [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/italy/542-italy-tourism>.

православные религиозно-паломнические центры Италии. Обобщено понятие религиозно-паломнического центра. Проанализировано значение религиозно-паломнического туризма для развития экономики этого государства. Рассмотрены распространение основных международных религиозно-паломнических центров на территории страны и описаны их главные святыни. Проанализированы территориальные различия в размещении сакрально-паломнических центров Италии. Выделены основные религиозно-паломнические регионы страны и их ключевые территориально-паломнические центры. Рассмотрены различия по обеспечению религиозно-паломнических туров в православии и католицизме. Описаны главные проблемы и указано на перспективы развития религиозно-паломнического туризма в Италии.

Ключевые слова: религиозно-паломнический туризм, сакральные объекты, паломничество, религиозно-паломнический центр, религиозно-паломнический тур, Италия.

Patychuk Viktor, Lukashuk Oksana. The Main Orthodox Religious-Pilgrimage Centers of Italy. The main Orthodox religious-pilgrimage centers of Italy are investigated. The concept of the religious-pilgrimage center is generalized. The significance of religious pilgrimage tourism for the economic development of this state is analyzed. The distribution of the main international religious-pilgrimage centers on the territory of the country is considered and the main shrines are described. The territorial differences in the location of sacral-pilgrimage centers in Italy are analyzed. The main religious-pilgrimage regions of the country and their key territorial-pilgrimage centers are highlighted. The differences regarding provision of religious pilgrimage tours in Orthodoxy and Catholicism are revealed. The main problems and the prospects for the development of religious-pilgrimage tourism in Italy are summarized.

Key words: religious-pilgrimage tourism, sacred objects, pilgrimage, religious-pilgrimage center, religious-pilgrimage tour, Italy.

Стаття надійшла до редколегії
15.06.2017 р.